

**ЮГОЗАПАДЕН УНИВЕРСИТЕТ „НЕОФИТ
РИЛСКИ“**

Факултет по педагогика

Катедра Социална педагогика

Надежда Атанасова Миленкова

АВТОРЕФЕРАТ

НА Д И С Е Р Т А Ц И Я

За присъждане на образователната и научна степен
"доктор"

Професионално направление: 1.2. Педагогика

Докторска програма: История на педагогиката и
българското образование

**Влиянието на американската педагогическа
мисъл върху предучилищното възпитание в
България /края на 19 и началото на 20 век/**

Научен ръководител:

Проф. д-р Невена Филипова

Благоевград 2024

Дисертационният труд е обсъден и предложен за публична защита на заседание на катедра „Социална педагогика“ при Факултета по педагогика на ЮЗУ „Неофит Рилски“ – Благоевград на 22 май 2024 г. с протокол №6 от 22. 05. 2024 г.

Дисертационният труд съдържа 190 страници. Библиографията обхваща 63 литературни източници.

Публичната защита на дисертационния труд ще се състои на 19. 07. 2024 г. от 11:00 часа в зала 412, I УК на ЮЗУ „Неофит Рилски“, бул. „Иван Михайлов“ № 66, Благоевград.

Състав на научно жури:

Доц. д-р Светлана Ганева Николаева

Проф. д-р Невена Славеева Филипова

Проф. дпн Сийка Георгиева Чавдарова-Костова

Проф. дн Пенка Ненова Цонева

Доц. д-р Мариела Петкова Тодорова-Колева

Съдържание:

Увод/ 3

Значимост на темата

Аспекти на досегашните изследвания по темата/ 4

Първа глава. Развитие на предучилищната педагогика в САЩ и България в края на 19 и началото на двадесети век/ 13

Втора глава. Рецепция на американската предучилищна педагогика в България/ 20

Трета глава. Дейност и възгледи на Пенка Касабова/ 25

Заклучение/ 30

Приноси/ 44

Библиография/ 45

Публикации по темата на дисертационния труд/ 44

Увод

1. Значимост на темата

Американските педагогически идеи и практики оказват значително влияние в Европа през 20 век. Особено силно е разпространението на произведенията и идеите на изтъкнатия американски педагог Джон Дюи. Докато през 19 век, педагогическото образование в Северна Америка се развива и обогатява главно под европейско въздействие, към края на века, педагогическото познание вече е процес на широко международно взаимодействие и обмен на идеи и практики. Развитието на предучилищната педагогика представлява особен случай в този процес. В Европа подготовката на педагози за детските градини става главно в специализирани курсове, докато в САЩ то твърде рано успява да се академизира и става университетска специалност, в която силно въздействие оказва развитието на детската психология, социологията и други науки. .

Първите детски градини в САЩ се разкриват във втората половина на 19 век в резултат на усилията на Маргарет Шурц в 1853 г. и на Елизабет Пийбоди в Бостън през 1873 г. В началото на 1870-те години американката Сюзън Блоу от щата Мисури заминава да специализира в Германия при Фридрих Фрьобел и със завръщането си отваря вратите на детска градина през 1873. Елизабет Харисън /1849 – 1927/ също специализира в института Песталоци – Фрьобел Хаус в Берлин и с връщането си в САЩ преобразува

водения от нея курс за детски учителки и създава Образователен колеж за детски учителки в Чикаго. Там преподава и ученичката на Фрьобел - Сюзън Блоу. Именно при Елизабет Харисън завършва Елисавета Кларк, която превежда нейната книга за изучаването на детската природа на български език. Там е изпратена по-късно и Пенка Касабова, която ръководи Американската детска градина в България в продължение на повече от 15 години.

В България влиянието на американската предучилищна педагогика прониква първоначално в практически план чрез дейността на американските мисионери, а с откриването на курсовете на Елисавета Кларк вече можем да говорим за установяване на научни стандарти. Важен момент е, че до голяма степен, идеите на Фридрих Фрьобел проникват именно чрез нейната работа, особено в практиката. Със завръщането от САЩ на нейната ученичка Пенка Касабова, която в края на 1920-те години завършва предучилищна педагогика в Чикаго, се поставя преподаването на предучилищна педагогика в курса на Американската детска градина на равнището на най-новите и модерни основи.

2. Аспекти на досегашните изследвания по темата

В основните трудове по история на педагогиката и образованието в България на проф. Йордан Колев, проф. Невена Филипова и други автори, се посочва и американското влияние. Значимостта на американското педагогическото въздействие в България е предмет на изследванията на историците:

проф. Иван Илчев, проф. Румен Генев и други още от 1980-те години. В техните, иначе интересни и богати на факти публикации обаче, на аспекта на предучилищното образование почти не е обърнато внимание.

В своята книга “Из Историята на предучилищното възпитание в България “, сътрудничката на Пенка Касабова, Вера Начева-Петкова разглежда подробно живота и дейността на Елисавета Кларк и Пенка Касабова, както и курса за подготовка на детски учителки, в който самата тя е активна участничка и преподавателка. Тя се спира накратко и на темите за дружество „Фридрих Фрьобел“, летните детски градини (в чиято реализация тя има активно участие, списание „Първи стъпки“, като разказва за някои по-видни възпитанички на курса, както и публикува песнички и стихчета, подходящи за работа с деца в предучилищната възраст. Нейната книга е от голямо значение не само, защото обогатява изследванията по темата, но и поради факта, че тя работи активно с Пенка Касабова във всички дейности, които тя и сътрудниците ѝ развиват и наблюденията ѝ, впечатленията ѝ са „от първа ръка“.

Важни аспекти на тази тема са показани в трудовете на доц. Райна Захариева. След дълги години на мълчание, тя въвежда отново темата за Американската детска градина в научните дискусии. В последните години от живота на Пенка Касабова, тя я привлича към работата си и съдейства за издаването на спомените ѝ „Скици по пътя на живота“. През 2010 г., заедно с Пенка Касабова, тя успява да възстанови

фондацията на Елисавета Кларк, под името Сдружение „Елисавета Кларк и Пенка Касабова“, с почетен председател Пенка Касабова. Доц. Захаријева издава и „Био-библиография Пенка Милева Касабова“ и „Био-библиография Елизабет Кляп Кларк“.

Спомените на Пенка Касабова „Скици по пътя на живота“ са ценен разказ за живота ѝ, в който тя дава много информация както за личния и професионалния ѝ път, така и за Американската детска градина, курса за подготовка на учителки, за академичния състав, летните детски градини, дружеството „Фридрих Фрьобел“ и още други любопитни и важни детайли.

В своето изследване „Дейността на дружеството Фридрих Фрьобел и развитието на предучилищното образование в България“ от 2022 г. доц. Марина Пиронкова разглежда създаването и развитието на дружеството, обръща внимание на усилията на дружеството за признаване на дипломите на възпитаничките на курса към Американската детска градина, както и на обществената и благотворителна дейност, която дружеството развива. Внимание е отделено и на списание „Първи стъпки“, като печатен орган на дружеството. Направен е паралел и с фрьобелови дружества в други страни.

Ценно проучване на дейността на Американската детска градина прави доц. Милка Терзийска в своето изследване „Американската детска градина в България и прилагане на метода на проектите 30-те и началото на 40-те години на XX век“. В него тя разглежда живота и работата на Елизабет Кларк, на

Пенка Касабова, отделя внимание на педагогическия курс към Американската детска градина и разбира се на метода на проектите и как той е внедрен в Американската детска градина и в курса за детски учителки.

Последните две изследвания на доц. М. Пиронкова и на доц. Милка Терзийска публикувани през 2022 г. и 2022 г. обогатяват значително темата за Американската детска градина и дейностите, свързани с нейното съществуване и хвърлят светлина за значението на приноса, който тя оказва върху развитието на българското предучилищно образование.

Проф. Снежана Въчева също има важен принос към Историята на Предучилищното възпитание с няколко нейни научни трудове „Предучилищното възпитание в България през периода 1944-1991 г.“, както и няколко статии, свързани с подготовката на детски учителки, летните детски градини и др.

За дейността на АБФ, детската градина в Дивля и Селския народен университет (СНУ) в Пордим е публикувала свои изследвания Милена Ангелова. Трябва да се посочат също изследванията на Симоне Флад за българското евангелско дружество и на Александър Величков в книгата му „Американската благотворителност в България“. Последните посочени автори дават интересни исторически сведения за институциите, но не анализират педагогическата страна на работата.

Освен използвана българска и чуждестранна литература, за изследването е използван архива на Американската детска градина ЦДА, ф. 1061к. В него е включен устава на дружество „Фридрих Фрьобел“, протоколната книга, кореспонденция с министерството на образованието, брошури за сказки, американска литература, книга за ведомости на заплатите на учителките, тетрадки с лекции, тетрадка с учебна програма по дни, броеве на списание „Първи стъпки“ и други.

Използвани са също броевете от течението на списание „Първи стъпки“, които се съхраняват в Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ от началото на неговото издаване през 1934 г. до края му през 1945-46 г. Също така са използвани броевете на сп. „Педагогическа практика“ с редактор Антон Борлаков, както и теченията на списание „Свободно възпитание“ издавано от проф. Димитър Кацаров.

Чуждестранната литература, използвана в настоящето изследване дава информация на първо място за развитието на американската предучилищна педагогика в частност, и като част от системата на американското образование. Като основен източник е използвана книгата на американската историчка на педагогиката Барбара Беати „Preschool Education in America. The Culture of Young Children from the Colonial Era to the Present“ (Предучилищно образование в Америка. Културата на малките деца от Колониалната ера до днес). Книгата разглежда първите наченки на предучилищно образование (3, 4 и 5 годишни деца) в началото на 19 век и проследява

неговото развитие подробно, като разглежда появата по места на първите детски градини, тяхното развитие, разказва доста обстойно за първите жени-педагожки и техните усилия в популяризирането на детските градини, както и създаването на първите курсове за обучение на детски учителки, спира се на издаваната педагогическата литература, по-големите педагогически конференции, учителски асоциации и т.н.

Друго ценно издание, което хвърля още светлина по въпроса за развитието на предучилищното възпитание в Америка и по-специално за обмена на образователни идеи между Европа и Америка е посветено на значението на контактите между германската и американската предучилищна педагогика и връзката им с женското движение през 19 век. Това е книгата „The Transatlantic Kindergarten: Education and Women’s Movements in Germany and the United States“ (Трансантлантическата детска градина: Образование и женски движения в Германия и Съединените щати) на Ан Тейлър Алън. Интерес представлява и книгата на Майкъл Шапиро, която разглежда историческото развитие на детските градини в САЩ от времето на Фидрих Фрьобел до Джон Дюи: „Child’s Garden. The Kindergarten Movement from Froebel to Dewey. (Градина на детето. Движението на детските градини от Фрьобел до Дюи). Важно значение за теоретичното осветляване на рецепцията на американските идеи и практики в България има и книгата на Томас Попкевиц “Inventing the Modern Self and John Dewey” (Изобретяването на модерното Аз и Джон Дюи), която разглежда

възприемането на идеите на Джон Дюи като „пътуваща библиотека“, чието приложение винаги зависи от местните условия в отделните страни, както и от т. нар. „местни чужденци“ – хората, които се заемат с преводи, популяризиране, организиране, публикации и други дейности, без които този обмен не може да се осъществи.

Въпреки наличието на немалко публикации, особено в последните няколко години, липсва по-цялостно изследване, което да постави това развитие в контекста на американската, както и на европейската и българската предучилищна педагогика, да открие както идеите, така и практиките на това въздействие.

Важна роля в методите на изследване се отнежда на спомената по-горе теория на т. нар. „пътуващи библиотеки“ (Томас Попкевиц), че всяко научно въздействие се извършва в конкретен културен контекст. Затова американските педагогически влияния трябва да се поставят и разгледат в контекста на развитието на европейските и български педагогически практики. По тази причина в работата се обръща значително внимание на това взаимодействие, както и на участието на българските педагози в този процес.

3. Работна хипотеза: Американското влияние е плод на свободна инициатива на отделни личности и оказва положително влияние и изиграва важна роля за създаването на модерна предучилищна педагогика в България в процеса на активно взаимодействие между български и американски педагози. Постепенно чрез

Американската детска градина, дружество „Фридрих Фрьобел“ и списание „Първи стъпки“ това взаимодействие се разгръща в цялостна система с важен принос за утвърждаването на детските градини като институции, както и на професията на детската учителка.

4. Обект на изследването: Влиянието на американската педагогическа мисъл върху българското предучилищно възпитание (края на 19 в. и началото на 20 век).

5. Предмет на изследването: Посоките на влияние на американската педагогическа мисъл върху развитието на българското предучилищно възпитание.

6. Целта на изследването: да се изследват посоките, носителите, идеите и формите на влияние на американската педагогическа мисъл върху развитието на българското предучилищно възпитание.

7. Задачи на изследването:

- Да се проучи научната литература, архивните материали и периодичния печат по темата.
- Да се проучи развитието на американската предучилищна педагогика през 19 и началото на 20 век и да се открият американските педагози, оказали влияние на развитието на българското предучилищно възпитание.
- Да се открият каналите на въздействие: преводи, публикации, образование в САЩ, дейност на

американските мисионери /Кларк, д-р Хаскел и други/.

- Да се открият българските носители: преводачи, педагози: Пенка Касабова и нейните сътруднички.
- Да се проследи отражението на теориите на американските педагози върху педагогическата теория и практика в България.
- Да се открият основните форми и приносните моменти на това взаимодействие.

8. Методите на изследване: историко-педагогически анализ, сравнителен анализ, контент анализ на книги, статии и други публикации.

9. Структура

Структурата на дисертационния труд съответства на поставените изследователски цели и задачи. Дисертационният труд се състои от увод, три глави и заключение, в които последователно се разкриват основните тенденции в предучилищното възпитание в България и САЩ и основните източници на взаимодействие.

1. Първа глава - „Развитие на предучилищната педагогика в САЩ и България в края на 19 и началото на двадесети век“

Първа глава обхваща възникването на първите детски градини и историческото развитие на делото на предучилищното възпитание в България, Съединените американски и европейските страни. Тази глава, която има за цел да даде историко-педагогическия контекст на изследването, е базирана главно върху исторически изследвания на автори от съответните страни. Тя се състои от четири параграфа, посветени на развитието на предучилищното възпитание в България в края на 19 и началото на двадесети век, на взаимодействието и обмена между американската и европейската предучилищна педагогика, както и на развитието на американската предучилищна педагогика чрез нейните най-видни представители. В тази глава е представена и биографията и основните приноси на видната педагожка Елисавета Кларк, с чието име са свързани някои от първите успешни опити да се постави делото на детските градини в България на научна и професионална основа.

3.1 Развитие на предучилищното възпитание в България в края на 19 и началото на 20 век.

Началото на предучилищното възпитание в България е свързано с първите опити за откриване на детски градини, в Охрид през 1955 г., с. Вехчани (1873), с. Гайтаниново (1875), с. Тешово (1877) и разбира се първите опити на Никола Живков в гр. Велес (1874) и в Свищов през 1882 г. Макар и плод на инициативата на отделни личности, тези първи опити показват, че е имало хора, които разбират нуждата от включване на детето в системата на образованието, развитието на потенциала на малкото дете и ползата от целенасочено обучение и грижа на децата в предучилищна възраст.

Чрез своя труд Устав и правилник на забавачницата (1874), Драган Цанков прави първи опит за теоретизиране на предучилищното възпитание, който служи като база и отправна точка на много педагози по-късно (Никола Живков, Георги Живков, Константин Величков, Иван Шишманов и др.) (Колев 1999, 47)

Никола Живков от своя страна, неуморно работи за практическото развитие на детските градини у нас и макар и преминавайки през много трудности, той успява да осъществи първите сериозни опити за създаването на детска градини в Свищов и Варна, прилагайки метода на Фрьобел. Своите педагогически идеи той развива в книгата си „Детинска мъдрост“, която е отправна точка за развитието на теорията и

практиката на предучилищното възпитание в България.

След Освобождението предучилищното дело се движи с бавни стъпки, включено е, макар и съвсем частично, в първите законодателни решения на управляващите. По време на управлението на Стефан Стамболов и със закона за Народното просвещение от 1891 г., на Георги Живков, наред с всички останали приноси, предучилищното възпитание е включено като част от системата на задължителното образование на децата. Определят се структурата и организацията му.

Следват редица законодателни инициативи – на министър Константин Величков, на проф. д-р Иван Шишманов, Закона за народното просвещение (1909) на Никола Мушанов, на министър Стоян Омарчевски, който провежда реформи и европеизира българското училище чрез Закона за народното просвещение от 1921 г. През 1934 г. при министър Янаки Моллов се приема Наредба – закон за предучилищното възпитание, която утвърждава нова система на обществено предучилищно възпитание с нови цели, задачи, структура и организация.

Стъпките към професионализация са бавни и трудни, системата на образованието и по-специално предучилищното страда от липса на подготвени кадри. Едни от първите подготвени детски учителки по метода на Фрьобел работят в откритата от Никола Живков детска градина. През 1888/1889 г. се открива курс за подготовка на детски учителки под

ръководството на Хенриета Мотьо. След 1891 г. детски учителки започват да се подготвят и в девическите гимназии, като се въвежда обучение по метода на Фрѐбел. През 1905 г. към девическото педагогическо училище се открива курс за детски учителки. През 1900 г. е открита и Американската детска градина, ръководена първоначално от Елизабет Кларк, а по-късно поета от Пенка Касабова, с курс за подготовка на детски учителки, където обучението също е по метода на Фрѐбел.

През първото десетилетие на 20 век в България образоването бързо достига добър стандарт, благодарение на активната и целенасочена просветна политика. Българските просветни дейци са в непрекъснато взаимодействие с най-новите тенденции на образоването в Европа и това дава отражение и върху теориите и практиките, които достигат до страната ни.

Предучилищното възпитание в България се развива бавно и трудно, поради цялостната трудна икономическа и политическа ситуация в страната, както и подценяването от страна на обществото и управляващите на нуждата от включване на предучилищния етап към системата на общественото образование. Все пак трябва да се признаят заслугите на отделни министри, педагози и общественици, както и всеотдайната частна инициатива на различни образователни дейци – българи и чужденци. Макар и бавно, предучилищното дело тръгва в правилна посока – да поеме своята отговорност за отглеждането и възпитанието на българското дете.

1.2. Развитие на американската предучилищна педагогика и образование и по-видни американски педагози.

В САЩ предучилищното възпитание също бележи началото си в контекста на взаимодействието си с Европа. Първите детски градини там се откриват от германски емигранти, които донасят идеите на Фридрих Фрьобел в САЩ. Следва продължение на това взаимодействие, като немски педагожки емигрират в САЩ, а от своя страна някои американски педагожки отиват в Германия да се обучават по метода на Фрьобел. Така фрьобеловата метода също започва да господства предучилищното възпитание в Америка. Скоро след това, обаче, нуждите на практиката в условията на американската действителност, където господства свободният и независим дух на американците се сблъсква с подредената и стриктна немска система и така се поставя началото на промените на фрьобеловия метод. В този процес огромна роля изиграват редица психолози и изследователи на детето, като Стенли Хол, Джон Дюи, Уилям Килпатрик и др., които със своите проучвания на детето подкрепят и насърчават отдалечаването на предучилищното възпитание от метода на Фрьобел и постепенното налагане на нови педагогически методи и най-вече метода на проектите. Връзката с движението за правата на жените и академизирането на предучилищната педагогика изиграват голяма роля за подема в тази област и издигат международния авторитет на американските постижения.

Предучилищното възпитание в САЩ предизвиква голямо обществено внимание и си извоюва значително място в научните дискусии и в практиката. Благодарение на развитието на детската психология, на развитието на експерименталните методи, на усиления научен и практически обмен в тази област, както и на въздействието на движението за правата на жените, интересът към личността на детето и неговото възпитание нараства.

1.3. Живот, образование и дейност на Елизабет Кларк (1868-1942). Творчество, преводи и практическа работа в разкритите от нея детски градини и курсове.

Личността на Елизабет Кларк заема ключово място в рецепцията на американската предучилищна педагогика в България. Възпитана в семейството си в християнски добродетели, самата тя е посветена християнка и както казва за нея в спомените си Пенка Касабова „нямаше добродетел, която тя да не притежаваше“. С висока лична култура, богата обща култура и разнообразни умения и интереси, мис Кларк полага огромни усилия да изгради и своите курсистки като личности. Тя твърдо вярва, че за да бъде един педагог добър в работата си, той преди всичко трябва да има изграден характер, защото „много по-дълбоко и сигурно влияе майката, възпитателят, учителят върху детето с това, което е

той самият, отколкото с това, което говори“ (Касабова 2001, 26)

След балканската война, в България много деца остават сираци. Елизабет Кларк осиновява две момчета – Жорж и Борис, а по-късно взима и момиченце на 5 години - Ана Грозева.

Мис Кларк основава Дружество за закрила на животните, което успява да постигне големи успехи в законодателството, с което да се подобри третирането на животните и особено на селскостопанските. Всичко, което тя прави го прави с отдаденост и любов. Най-вероятно в това се корени и успеха на делото, на което тя посвещава целия си живот. Неуморна в своята работа, преминава през изключителни трудности и препятствия, не се огъва пред нищо, но с вяра и сила преодолява предизвикателствата както в личния, така и в професионалния си път. Американка по произход, но отдадена изцяло на България и българското дете. Със своята неуморна страст Елизабет Кларк прави пробив в българското предучилищно възпитание, пренасяйки най-съвременните педагогически течения и методи, в разкритите от нея детски градини стотици български деца се радват на грижа и вълнуващо детство, обучава стотици учителки, създава образцова детска градина, която е пример за поколения педагози и оставя след себе си десетки свои ученички, които със същата страст и посвещение продължават да работят за утвърждаването на предучилищното възпитание, за неговото популяризиране и внедряване в системата на

българското образование, а не на последно място и за добруването на българското дете.

2. Втора глава - Рецепция на американската педагогика в България

Втората глава от дисертационния труд поставя акцент върху рецепцията на американската предучилищна педагогика в България, като вниманието е насочено към някои от най-изтъкнатите американски педагози. В отделни параграфи са представени възгледите, публикациите и практическа дейност на Сюзън Блоу, Елизабет Харисън, Джон Дюи и други педагози, както и началото на преводите и изданията на някои от тях: Елизабет Харисън, Джон Дюи и друга педагогическа литература.

В края на 19 и началото на 20 век иновативните идеи на американската детска психология и педагогика проникват в България и пряко или косвено оказват трайно въздействие върху педагогическите дискусии, педагогическата мисъл и практика у нас. Студенти, учители и други просветни дейци, които се стремят към най-новите тенденции в науката, популяризират, цитират, превеждат или издават трудове на американски автори. Педагогическата периодика: „Училищен преглед“ , „Учителска практика“ и други издания също публикуват преводи или отзиви за новите книги и изследвания по педагогика и психология. Експерименталните методи на Стенли Хол се посрещат с много голям интерес и в България и в началото на двадесети век са направени първи

опити за експериментално наблюдение и изследване с въпросници на децата в училище, като се привличат и родителите. С тази цел педагогът д-р Христо Пенчев полага основите в Казанлък на първата „родителско-учителска дружба“ през 1905 година, последвана от други градове. Той отбелязва началото на експерименталната детска психология в САЩ и посочва примера на Стенли Хол и въведените от него през 1880-те и 1890-те години въпросници. (Пенчев 1914, 23) По този образец Христо Пенчев в 1906 г. въвежда първите въпросници за изследване на детската индивидуалност в България. (Пенчев 1906) През 1912 г. Министерството на просветата със свое Окръжно разпорежда изследване на децата с въпросници в цялата страна. Преведени са и статии на Уилям Щерн и други автори.

Силно въздействие за непосредственото приложение на американската практика има дейността на Елисавета Кларк, която в началото на двадесети век открива детска градина в София. Същевременно Кларк превежда и публикува книгата на Елизабет Харисън „Изучаване на детската природа“. След Първата световна война, когато културното влияние на САЩ в Европа се засилва, количеството на преводите от видни американски педагози расте. Преведени са множество трудове на Джон Дюи. Увеличава и броят на българските студенти и специализанти по педагогически науки в САЩ. Между тях са младите педагози Пенка Касабова, Добра Пелашева и Генчо Пиръов. След завръщането си в България, Генчо Пиръов издава книга за образованието в Новия свят, в която подробно

анализира научните постижения и методи в американската педагогика и запознава българските читатели с научното творчество и практическата дейност на множество американски педагози. (Пиръов 1933)

Джон Дюи дава теоретичната база на проектния метод, който навлиза в образованието в началото на 20 век, възприет е и в предучилищното възпитание и се превръща в един от основните методи на работа с децата. Общественият и професионален интерес към идеите и трудовете на Джон Дюи в България е много голям и устойчив: в продължение на двадесет години трудовете му се превеждат на български език и идеите му стават част от педагогическото мислене и практиката. Подобно развитие има и въздействието на Стенли Хол, с неговия принос за изучаването на детето. Чрез въвеждането и популяризирането на въпросниците, в България се разгаря интересът към изучаването на детето и се поставя един нов етап в познаването на детето и детската психология.

От своя страна, Елизабет Харисън е една от най-влиятелните личности в предучилищното възпитание в САЩ, като е част от хората, които полагат основите на систематичното обучение на детски учителки, участва в разпространението и утвърждаването на идеите на Фридрих Фрьобел чрез своята активна педагогическа и социална дейност.

Един от най-важните канали за пренасянето на идеите на американската педагогика у нас е чрез преводната

литература. В края на 19 и началото на 20 век редица наши просветни дейци започват своето търсене на най-новите педагогически идеи и концепции. Немалка част от тях имат възможност да се обучават в Европа, научават езици, четат, участват в дискусии и по този начин се запознават със съвременните идеи в педагогиката. Така естествено те започват да превеждат и публикуват трудовете на най-актуалните педагози за времето. Преводите на едни от най-важните книги на Джон Дюи идват у нас, относително скоро след издаването им в САЩ и са ясно отражение на интересът, който те са събуждали и у нашите педагози. Макар и по-слабо превеждан, Стенли Хол също е бил не само познат у нас, но и оказва голямо въздействие за развитието на детската психология и началото на изучаването на детето. Неговите идеи навлизат и косвено чрез влиянието му върху американската психология и педагогика, която прониква в България и чрез други автори и педагози.

Преводът на книгата на Елизабет Харисън е ценен принос към предучилищната литература в онзи период. За педагозите и майките идеите, насоките, ценният споделен опит са били ключови за оформянето на една нова представа за детската личност, разбирането на малкото дете, неговите заложби, нужди и интереси.

Не малко преводи на американски педагози и психолози са публикувани в периодичния печат – в сп. „Първи стъпки“, „Свободно възпитание“, „Педагогическа практика“, „Вестник за жената“. Това са преводи дело отново на личната инициатива на

различни педагози, чийто професионален интерес и търсене ги подтиква да превеждат литература, която намират за ценна и нужна за обогатяването на българската педагогика, психология и наука, като цяло. Богатото разнообразие на преводна литература, не само американската, но и европейска и руска, показва интереса на българските педагози, които са отворени към новите идеи и концепции и смело са готови да ги прилагат и на родна почва.

„Селският народен университет“ в с. Пордим, на Едуард и Елизабет Хаскел, е една чудесна инициатива, насочена към подпомагането на българското село и неговото развитие. Макар и идейно в основата му да е датския модел на Грундвик, той е реализиран от американци и българи, което показва едно добро взаимодействие и сътрудничество между европейската, американската и българската педагогическа практика. Това взаимодействие е в основата на изграждането на образованието у нас, включително и предучилищното образование в края на 19 и началото на 20 век. Идеи, които педагозите си обменят, изменят, дообогатяват и напасват за нуждите на конкретното място, към различните деца и родители, учители и общество.

5. Трета глава

Дейност и възгледи на Пенка Касабова

Третата глава на изследването е посветена преди всичко на живота, дейността и работата на Пенка Касабова. Чрез нейната личност последователно се разкрива рецепцията на американските модели в България и тяхното претворяване в българските условия. Проследяването на нейния живот и професионално развитие дава възможности да се осмислят по-добре процесите на обновяване, популяризиране и издигане на ново равнище на идеите и практиките на предучилищното възпитание в България. Нейният принос към развитието на предучилищното възпитание в България е значим и признат, макар и все пак още не достатъчно оценен. Благодарение на изследванията на проф. Райна Захаријева, доц. Милка Терзийска, доц. Снежана Въчева и др. за Пенка Касабова и нейния принос, в последните две десетилетия, започна да се говори. За съжаление, поради дългогодишното премълчаване на нейните заслуги, материалите за нея, нейната работа и дейност, не са много. Основните източници са запазените архиви на Американската детска градина, личните спомени на Пенка Касабова – „Скици по пътя на живота“ (Касабова 2001), както и частично съхраненото в Националната библиотека списание, което тя издава „Първи стъпки“. Запазени са и някои документи в архиви на институции, с които тя е общувала. Използвани са и спомените на нейната най-

близка сътрудничка в Американската детска градина – педагожката Вера Начева (Начева-Петкова 1999).

Средата в която израства Пенка Касабова, нейното семейството, брат ѝ, оказват голямо влияние върху нейните интереси и ценности. Решаващо за житейския ѝ път се оказва решението ѝ да се запише в курса на Елисавета Кларк за детски учителки. Там се разпалва огъня и страстта ѝ към децата и тя посвещава целия си живот на предучилищното дело. Получила много добра основа в курса към Американската детска градина на Елизабет Кларк, Пенка Касабова заминава за САЩ. По време на обучението си там, тя се запознава с най-новите тенденции в предучилищното образование, разширява кръгозора си, попива част от американските ценности, учи се на смелост, дързост и лидерство, осмелява се да мечтае смело и за българската детска градина и децата в България. Заредена с вяра и решимост, тя се завръща в България и се утвърждава като една от централните фигури в подготовката на детски учителки и внедрява на родна почва актуалния за този период подход в предучилищното възпитание - метода на проектите. След като поема курса за детски учителки и управлението на АДГ, Пенка Касабова продължава усърдно да работи за издигането на статута на професията на детската учителка, да се стреми към създаването на обучение, което да дава академично ниво, солидна теоретична база и практически умения на учителките, личности с богата култура и духовен живот, отдадени на професията си и с разностранни

знания и интереси. В учебната програма на курса тя въвежда предмети като детска психология, методика (на метода на проектите), умствена хигиена, ритмика, изкуството да се разказват приказки и др., пренасяйки собствения си опит при обучението си в САЩ, като залага на най-съвременните и актуални достижения на американската теория и практика в педагогиката и психологията.

Пенка Касабова използва всеки възможен инструмент за разпространението на предучилищното дело в България, в което не жали силите си. Тя инициира курсове и обучения, среща се с инспектори и министри в опитите си да промени отношението на управниците към детската градина и детската учителка. За да издигне съзнанието за трайна принадлежност към професията, се създава и дружество “Фридрих Фрьобел”, като обединение на възпитаничките на курса за детски градини към АДГ.

Дружеството води постоянна борба за признаване на образованието в курса, която в крайна сметка, макар и късно, постига успех. На редовните сбирки на дружеството се изнасят беседи по педагогически въпроси, канят се лектори и се организират дискусии. Заедно с това, дружество „Фридрих Фрьобел“ започва издаването и на печатен орган, сп. „Първи Стъпки“. Просъществувало 12 години, сп. „Първи стъпки“ е новаторско, полезно в практиката, професионално обогатяващо периодично издание. То въвежда редица нови теми от областта на педагогиката и детската психология и предлага ценни идеи за практиката на

детските градини. Въпреки богатството на педагогическия печат по това време, то няма еквивалент в България в онзи период и издига професионалното равнище на детските учителки. Наред с това то е полезно за по-широк кръг читатели и особено за родителите. Чрез множество преводи и оригинални статии, които развиват теоретичните познания на читателите, редакторите на списанието намират добър баланс на български и чуждестранни автори (предимно американски) и създават поле за изява и на множество български педагози, психолози, лекари и общественици. Информацията за детските градини в другите страни поддържа и чувството на детските учителки за принадлежност към широката професионална общност и нейната проблематика.

Друг съществен принос на Пенка Касабова за разпространението и популяризирането на предучилищното дело у нас е организирането на летните детски градини. В сътрудничество си със сем. Хаскел, заедно със своите сътруднички, и по-специално Вера Начева-Петкова, Марена Хаджипопова, Ана Узунова, Златка Михайлова и Мария Монева и, разбира се, Министерство на земеделието, тя работи неуморно за тази кауза. Преодолявайки големи организационни трудности и предразсъдъци към тази нова институция в селото, тези жени успяват да извоюват място за летните детски градини в селското пространство из цялата страна. За главоломния успех свидетелстват и броя на детските градини в селата, които от първоначално 5, достигат до 3000 след няколко години.

Пенка Касабова заема централно място в изграждането на систематично и цялостно развито предучилищно възпитание в България. Формирана като личност, педагог и професионалист в България и Америка, тя съчетава по много добър и полезен за българската действителност начин, качества и умения, които ѝ помагат в реализирането на визията за развитието на предучилищното възпитание у нас. Тя е убедена в ползата, необходимостта и добрата организация на детските градини за нашата страна, както и във високата мисия на детската учителка за добруването и възпитанието на българското дете. Тя работи целенасочено и отдадено, за да види страната покрита с детски градини, в които работят подготвени и отдадени на работата си учителки. В тяхната подготовка тя внедрява идеите си за необходимостта от повече познание за детето и неговата психология, индивидуален подход и развитие на детската личност.

По отношение на методите на работа в детските градини, тя е привърженичка на американския метод на проектите, като начин децата да се научат в хода на играта да работят в екип, да изградят социални умения и заедно с това да развият своя индивидуален потенциал и самочувствие. В различните инициативи на Пенка Касабова (сп. „Първи стъпки“, дружество „Фридрих Фрьобел“, летните детски градини) може да се види как тя творчески прилага американския опит, който съобразява и обогатява при българските условия. Чрез всички тези начинания, Пенка Касабова изгражда една цялостна концепция за мястото на детската градина в българското общество, към която

успява да привлече множество съмишленици: преподаватели и възпитанички на курсовете, сътруднички и сътрудници на списанието, лектори и общественици. Нейните възпитанички, пръснати из цялата страна, също стават проводник на тези идеи. Тя се стреми към утвърждаване на български педагогически модел в предучилищната педагогика в диалог със световните тенденции, който въпреки оптимизма и неуморната си работа, не успява да реализира докрай, поради условията на войната и закриването на Американската детска градина, както и след това поради настъпилите политически промени.

Заклучение

Предучилищното възпитание в България и САЩ през 19 и началото на 20 век преминава през различни етапи на развитие, преди пътищата им да се пресекат.

В САЩ делото на детските градини се развива в силно взаимодействие с женското движение в страната. Значително влияние през 19 век оказва европейската педагогика и особено идеите на Фридрих Фрьобел. Редица американски педагожки полагат усилия да се запознаят с тези възгледи и практики, като някои от тях пътуват отвъд океана и специализират в Европа. Благодарение на тях идеите и метода на Фридрих Фрьобел достигат до Америка и бързо се налагат като основен в работата в детските градини там. Още през 1870-те години в САЩ предучилищното образование достига голям разцвет и професионализацията на работата с децата в детската градина се извършва с

бързи темпове. Ето защо тук професията на детската учителка рано се академизира и придобива висок престиж, като това още повече тласка напред бързото развитие на тази сфера. Научният интерес към детето расте, а се променя и отношението към него. Детето се превръща в обект на интерес на редица психолози, което довежда до обособяването на детската психология и развитие на експерименталните методи. Изследванията на Стенли Хол за изучаването на детето, възгледите на Джон Дюи, развитието на нови методи на работа, включително проектния метод, непрекъснатият научен и практически обмен в тази област, дават нова посока на предучилищното възпитание в САЩ. Заедно с това се създават и напрежения между традиционалистите, подкрепящи метода на Фридрих Фрьобел и по-младите и напредничави педагози като Пати Смит Хил, Алис Темпъл, Ана Браян и други, които търсят повече свобода при работата с децата.

Постепенно проектният метод започва да се налага като основен за предучилищното възпитание в САЩ.

В България в рамките на Османската империя предучилищното възпитание започва с отделните опити на някои будни възрожденци и благодарение на техните усилия и посвещение започва да си пробива път. Първите опити за детски градини са още през средата на 19 век, а по-сериозни опити прави Никола Живков през 1874 г. във Велес. По-късно е направен опит и в 1882 г. в Свищов, в следствие и още на

няколко места, прилагайки метода на Фридрих Фрьобел. Своите педагогически идеи Никола Живков развива в книгата си „Детинска мъдрост“, която е отправна точка за развитието на теорията и практиката на предучилищното възпитание в България в нейното начало.

Първи опити за теоретизиране на предучилищното възпитание у нас прави и Драган Цанков в своя труд „Устав и правилник на забавачницата“ (1874).

След Освобождението, предучилищното възпитание постепенно заема своето място и в законите за образование, които се приемат в страната. Управляващите постепенно разбират важността на предучилищния етап на образование и започват да правят необходимите законодателни стъпки в подкрепа на внедряването на предучилищното образование като част от системата на общественото образование, посредством законодателни промени, които да регламентират мястото на предучилищното образование, подготовката на учителките и техния статут и заплащане.

По време на управлението на Стефан Стамболов е приет Закона за Народното просвещение на министър Георги Живков. В този закон предучилищното възпитание е включено като част от задължителното образование на децата и се определят неговата структура и организация. В следващите години се приемат и други важни закони, инициирани от просветните министри – на министър Константин Величков, на проф. д-р Иван Шишманов, на министър

Никола Мушанов, при когото се приема Закона за народното просвещение (1909). По времето на министър Стоян Омарчевски се приема нов Закон за народното просвещение (1921). През 1934 г. при министър Янаки Моллов се приема Наредба-закон за предучилищното възпитание с нови цели, задачи, структура и организация. Така законодателната основа на предучилищното образование създава благоприятна среда за неговото развитие, но все още липсват специално подготвени педагогически кадри, а и самото общество все още не е достатъчно подготвено за важността на сравнително новите институции на детските градини. Особено силно това се отнася до селското пространство, където тогава живеят мнозинството деца.

Професионализацията на учителската професия в областта на предучилищната педагогика се случва трудно, подготвените кадри са напълно недостатъчни, а възможностите за обучение са ограничени. Никола Живков е един от първите, които подготвят учителки от метода на Фрьобел за нуждите на откритата от него детска градина. През 1888/1889 г. се открива курс за подготовки на детски учителки под ръководството на Хенриета Мотъ. След 1891 г. детски учителки започват да се подготвят по метода на Фрьобел и в девическите гимназии, а през 1905 г. към девическото педагогическо училище се открива курс за детски учителки. През 1900 г. е открита от Елисавета Кларк и Американската детска градина с курс за подготовка на детски учителки първоначално по метода на Фрьобел, а след поемането на курса от Пенка Касабова се въвежда метода на проектите. Фрьобеловият метод се

изучава в редица девически гимназии в страната с педагогически профил, както и в Солунската българска девическа гимназия.

Усилията на българските педагози и просветници са подкрепени и от редица чужденци, предимно мисионери, между които изпъква личността на Елизабет Кларк. Американка по произход, получила професионално образование в САЩ, но израснала в България и посветила целия си живот на предучилищното образование у нас, тя първа пренася идеите на американската предучилищна теория и практика у нас. На фона на цялостната картина на българското предучилищно образование в началото на 20 век, дейността, която тя развива с откриването на американската детска градина и с курса за подготовка на детски учителки, изглеждат като един основен стълб за изграждането на модерното предучилищно образование у нас.

Макар и трудно, във време, в което българската държава се бори с редица проблеми на своето устройване в различни сфери и преживява и няколко войни, към края на разглеждания период, системата на българското предучилищно образование изглежда съвсем различно. В продължение на 2-3 десетилетия е изградено много: обхватът на децата в детските градини расте и обществената убеденост в ползата от детските градини също нараства, поставени са здрави научни основи на образованието на детските учителки, създадена е тяхната организация, утвърден е периодичен печатен орган за професионални дискусии и работа с родителите и обществото.

Безспорно може да се признае положителната роля на Елисавета Кларк, Пенка Касабова и всички дейности и инициативи, които те реализират и с които подпомагат в най-различни посоки подобряването на статута на предучилищното образование у нас.

За проникването на американското влияние в България и взаимодействието му с българската педагогика голямо значение имат преводите на американски автори. Във втора глава са представени най-видните американски педагози, които изграждат предучилищното възпитание в САЩ и влиянието им се пренася и в България. Джон Дюи и Стенли Хол имат значим принос в развитието на психологията, философията и педагогиката. Техните концепции, намират отражение и в педагогическата практика и оказват силно влияние и върху предучилищното възпитание и посоката на неговото развитие. Джон Дюи е учен, чиито идеи оказват голямо въздействие върху много страни в света. Освен приносът му към психологията и философията, неговите идеи са свързани и с педагогиката и познаването и развитието на детето. Особено ценни са идеите му за практиката. Той дава теоретичната основа на метода на проектите, който навлиза в образованието в началото на 20 век и се утвърждава като водещ както в училището, така и в предучилищното образование.

В България идеите на Джон Дюи бързо намират отклик в професионалните педагогически и психологически среди. Този интерес дава тласък да бъдат преведени на български език едни от най-важите му трудове в продължение на двайсет години

и да станат част, оказвайки влияние върху педагогическата теория и практика у нас.

Един от големите приноси на Стенли Хол за развитието на детската психология са въведените от него въпросници за изучаване на детето. Чрез тяхното приложение се поставя един нов етап в познаването на детето. Това въздействие се отразява на развитието на детската психология и педагогика и у нас, като намира израз в редица публикации и преводи и насърчава подобни инициативи за развиване от българските педагози на собствени въпросници и изследвания на децата в България.

Един от най-важните канали за пренасянето на идеите на американската педагогика у нас е чрез преводната литература. В края на 19 и началото на 20 век редица наши просветни дейци се посвещават на преводи на най-новите педагогически идеи и концепции. Немалка част от тях имат възможност да се обучават в Европа (Димитър Кацаров, Христо Пенчев, Ефрем Белдедов, Тодор Самодумов и много други) или САЩ (сред тях са и Пенка Касабова, Генчо Пиръов, Добра Пелашева), усъвършенстват знаенето на чужди езици, четат, участват в дискусии и по този начин се запознават със съвременните идеи в педагогиката. Така естествено те започват да превеждат и публикуват трудовете на най-актуалните педагози за времето. Преводите на едни от най-важните книги на Джон Дюи идват у нас, относително скоро след издаването им в САЩ и са ясно отражение на интереса, който те са събуждали и у нашите педагози. Тези преводи са в основата на практическото приложение на метода на проектите.

Преводът на Елизабет Кларк на книгата на Елизабет Харисън „Изучаване на детската природа“, издаден през 1911 г. е ценен принос към предучилищната литература в онзи период и към развитието на българското предучилищно възпитание, когато нуждата от специализирана литература е била много голяма. С този превод до голяма степен се поставя началото на преводите на специализирана литература в тази област и той служи в работата дълги години напред. За педагозите и майките идеите, насоките, ценният споделен опит са били ключови за оформянето на една нова представа за детската личност, разбирането на малкото дете, неговите заложби, нужди и интереси, отразявайки духа на модерните за времето тенденции в педагогиката и детската психология.

Не малко преводи на американски педагози и психолози са публикувани в периодичния печат – в списанията „Училищен преглед“, „Свободно възпитание“, „Педагогическа практика“, „Вестник за жената“ и най-вече в „Първи стъпки“. Това са преводи, които са дело отново на личната инициатива на различни педагози, чийто професионален интерес и търсене ги подтиква да превеждат литература, която намират за ценна и нужна за обогатяването на българската педагогика, психология и наука, като цяло. Богатото разнообразие на преводна литература, не само американската, но и европейска и руска, показва интереса на българските педагози, които са отворени към новите идеи и концепции и смело са готови да ги прилагат и на родна почва.

Наред с Американската детска градина, създадена от Елизабет Кларк, „Селският народен университет“ в с. Пордим, по инициатива на Едуард и Елизабет Хаскел, е също подходяща инициатива на обмена, насочена вече не към големия град, а към подпомагането на българското село и неговите деца. Макар и идейно в основата му да е датският модел на Грундвик, той внася редица нови моменти. Проектът е реализиран от американци и българи, което още веднъж показва едно плодотворно взаимодействие и сътрудничество между водещата европейска, американска и българска педагогическа практика. Идеи, които педагозите свободно си обменят, изменят, дообогатяват и приспособяват за нуждите на конкретното място, към различните деца и родители, учители и общество. От село Пордим инициативата за изграждане на селски (главно летни) детски градини бързо се разпространява из цялата страна.

Пенка Касабова е централна фигура, както по отношение на развитието на българското предучилищно възпитание, така и конкретно по отношение на влиянието на американската педагогическа мисъл и взаимодействието ѝ с българското предучилищно възпитание. Тя израства в Стара Загора, като влиянието на семейството ѝ, интелектуалната среда в която расте за изграждането ѝ като личност създават благоприятна среда за бъдещата педагожка. Заедно с това обучението в София при Елизабет Кларк и следването ѝ в университета в Чикаго, където тя получава висше предучилищно образование, са определящи за нейното професионално развитие, интереси,

стремежи, идеи и цялостната ѝ нагласа към делото за развитието на детската градина у нас.

Със завръщането от следването си в Чикаго и назначаването ѝ начело на АДГ, започва нов етап на взаимодействието между американската предучилищната педагогика и българското предучилищно образование. Под ръководството на Пенка Касабова се разгръща истинска модерна програма за обновяване и реорганизиране на работата на АДГ и издигане на престижа и академичното равнище на образованието на детските учителки. Анализът на програмата на образованието в курса показва стремежът към сериозна теоретична и практическа подготовка на курсистките. Те изучават както класически педагози като Фрьобел, така и се запознават с най-актуалните методи в онези години, какъвто е американският метод на проектите. Чрез него децата учат в хода на играта, изграждат умения да работят в екип, да изградят социални умения, а заедно с това да развият своя индивидуален потенциал и самочувствие. В програмата е включено също изучаването на детска психология в предмета Предучилищна психология и предучилищна Педагогика, История на педагогиката, Методика, „Детска и умствена хигиена“, а също и множество практически предмети като Моделиране, Драматизация, Ръчна работа, Ритмика, Курса Изкуството за преподаване на приказки, устна хармоника и много други предмети, свързани с практическата подготовка на детската учителка, усъвършенстването на нейната личност и изграждането на широка обща култура. Пенка

Касабова подхожда много внимателно към избора на преподавателите, като избира изтъкнати специалисти и доказани професионалисти към преподавателския състав на курса. Извън учебната програма, курсистките често посещават концерти, театри, четения, самите те организират постановки, излети, благотворителни базари и събития и др. Всичко това е част от цялостния подход за изграждане на личността на детската учителка, който Пенка Касабова наблюдава още при обучението си при Елизабет Кларк, затвърждава по време на престоя си в САЩ и в последствие доизгражда като директор на АДГ и курса към него.

Следват редица нови инициативи: по-систематична подготовка за работа със селските деца и откриване на селски летни градини, създаване на дружество „Фридрих Фрьобел“ на завършилите курса и много други. Идеята за създаване на дружество „Фридрих Фрьобел“ е чрез обединението на възпитаничките на курса за детски учителки към АДГ да запазят контактите помежду си, да издигат професионалното си равнище и да работят единно за различни каузи. Дружеството има редица инициативи, като един от основните фокуси през годините, е официалното признаване на образованието в курса. На тази кауза са посветени огромни усилия, които в крайна сметка през 1932 г. се увенчават с успех.

Най-важното постижение на дружество „Фридрих Фрьобел“ е започването и издаването на свой печатен орган - списание „Първи стъпки“. Списанието излиза редовно като месечно издание в продължение на 12

години и става канал, чрез който се популяризират най-новите съвременни тенденции в разбирането за малкото дете, внушава се ново отношение към детето, неговата стойност като личност, неговите нужди и потенциал. Списанието въвежда нови теми от областта на педагогиката и детската психология и предлага ценни идеи за практиката на детските градини. Въпреки богатството на педагогическия печат по това време, то няма еквивалент в България в онзи период и издига професионалното равнище на детските учителки. Заедно с това то е интересно, забавно и полезно и за по-широк кръг от читатели, особено за родителите, към което то също е насочено. Чрез множество преводи и оригинални статии, които развиват теоретичните познания на читателите, редакторите на списанието намират добър баланс на български и чуждестранни автори (предимно американски) и създават поле за изява и на множество български педагози, психолози, лекари и общественици. Информацията за детските градини в други страни поддържа и чувството на детските учителки за принадлежност към широката професионална общност и нейната проблематика. Богатото съдържание на художествена литература за деца в детския отдел, е много ценно и полезно за практическата работа на учителките и за родителите и техните деца.

Пенка Касабова работи в мащаб, който далеч надхвърля работата на институцията в столицата. Тя посещава много градове в страната и изнася беседи и лекции за отношението към малкото дете и за необходимостта от детските градини. През курса за

подготовка за детски учителки, както и през по-кратки опреснителни курсове минават стотици учителки от цялата страна, които дълго след завършването си са обединени и в дружество „Фридрих Фрьобел“, а чрез сп. „Първи стъпки“ поддържат своето теоретично и практическо ниво регулярно. Всички тези учителки, пръснати по цялата страна, работят подготвени от нея, като развиват и прилагат метода на проектите, както свидетелстват техните разкази в някои от статиите в сп. „Първи стъпки“, а и в отделни спомени, публикувани на други места.

Селските летни градини също имат огромно значение за промяната на отношението към детската градина и смисъла от нея в българското общество. Към края на периода все повече родители из цялата страна разбират нуждата, потребността и ползата децата им да бъдат част от място, където са посрещнати добре, място в което техният потенциал се развива, където учат нови и полезни неща, място на игри и творчество.

Това е била мечтата на Пенка Касабова - да види България, покрита с детски градини, където децата да израстват насърчавани към творчество и свободна изява. Към тази цел тя се движи неуморно и целенасочено, преодолявайки множество трудности и предразсъдъци. Нейният устрем е стопиран с политическите промени през 1940-те години. Американската детска градина е закрыта през 1942 г. заради влошените отношения със САЩ. Въпреки това списание „Първи стъпки“ се запазва. Но промените, настъпили в политическия и обществен живот в

България през 1944 г. в условията на Студената война окончателно попарват нейните усилия.

Американското влияние върху предучилищното възпитание в България и развитието на този обмен е до голяма степен резултат на усилията на конкретни личности. Тук няма да забележим намесата на държавната политика на която и да е от двете страни, нито активна роля на държавни институции. Преводите, изданията, курсовете, самите детски градини, са създадени по свободна инициатива от личности, фондации, дружества. Именно те успяват да променят и модернизират предучилищното възпитание, да обменят идеи и практики, да привлекат родителите, специалистите и обществеността, да развият дискусии по важни съвременни теми на образованието и възпитанието на децата. В този обмен участват десетки личности – педагози, преводачи, общественици и много други, чрез които скромното дело на Елизабет Кларк и Пенка Касабова за две десетилетия достига измеренията на една цялостна система, която се превръща в национален център на образованието и дискусиите за изграждането на модерната българска предучилищна педагогика.

Приносни моменти:

- Разглежда се цялостно влиянието на американската педагогическа мисъл върху българското предучилищно възпитание, дълго време пренебрегвано от вниманието на изследователите.
- Прави се обзор на историята на предучилищното образование в САЩ в съпоставка с европейското и българското развитие.
- Систематизирани са преводите от американски автори по предучилищна педагогика на български език, наред с техните български преводачи.
- Направен е опит за обстоен съдържателен анализ на сп. „Първи Стъпки“. Открити са фигурите на авторите и преводачите в списанието.
- Към съществуващата литература за дейността на Пенка Касабова са прибавени нови аспекти на нейната дейност и възгледи и нейните заслуги към предучилищната педагогика в България.

Публикации по темата на дисертационния труд:

1. Миленкова, Надежда. Педагогически възгледи на Пенка Касабова (1901-2000). В: Педагогически опити. Студентски и докторантски сборник. Том VI. Факултет по педагогика. Университетско издателство „Неофит Рилски“ Благоевград 2022.

2. Миленкова, Надежда. Влияние на идеите и метода на Фридрих Фрьобел върху предучилищната педагогика в Съединените щати в края на 19 век. В: Педагогически опити. Студентски и докторантски сборник. Том V. Факултет по педагогика. Университетско издателство „Неофит Рилски“. Благоевград 2020

3. Миленкова, Надежда. Подходът Реджио Емилия в предучилищното възпитание (образование). В: Педагогически опити. Студентски и докторантски сборник. Том III. Факултет по педагогика. Университетско издателство „Неофит Рилски“. Благоевград 2018.

Библиография:

Колев, Й. История на предучилищното възпитание, Благоевград, 1999.

Касабова, П. Скици по пътя на живота, С. 2001.

Касабова, П. Любов и талант, Стара Загора, 2012.

Начева-Петкова, В. Из Историята на предучилищното възпитание в България, С. 1999.

Пиръов, Генчо. Новото образование в Новия свят. Детето и училището, София, 1933. С предговор от Проф. Д-р Д. Кацаров

Попова, М. История на българските детски градини. Първи стъпки, 1936, бр. VIII.

Пенчев, Христо. Основите на разумното семейно и училищно възпитание и организация на родителско-учителските дружби за детски наблюдения и изследвания, Русе, 1914.

Пенчев, Христо. Упътване за изучаване индивидуалността на децата в дома и училището“, Казанлък, 1906.